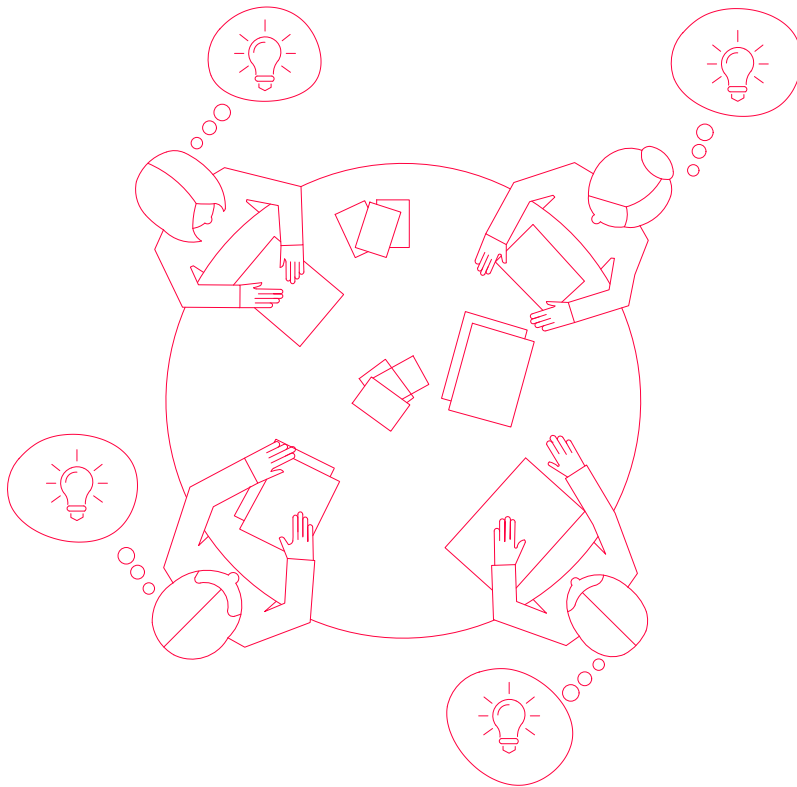

BEELDKWALITEITSPLAN STADSHART TURNHOUT

AGENTSCHAP
INNOVEREN &
ONDERNEMEN

EFRO
EUROPEES FONDS
VOOR REGIONALE
ONTWIKKELING

INLEIDING

Het beeldkwaliteitsplan stadshart Turnhout werd opgemaakt door *PTArchitecten bvba*, in opdracht van de stad Turnhout en met middelen van het EFRO project stadshart.

Het beeldkwaliteitsplan schetst een kader voor zowel bouwprojecten als heraanleg van de publieke ruimte met als doel een bijdrage te leveren aan de beeldkwaliteit van het stadshart. Om die manier zullen projecten van verschillende aard en schaal bijdragen aan een brede kernversterking en een leefbare en aangename binnenstad.

De *eerste 3 titels* van het beeldkwaliteitsplan bundelen *verkenning en analyse* van het stadshart. De belevingswaarde, sfeer en identiteit werden in kaart gebracht, alsook de factoren die hierin een belangrijke rol spelen. Er wordt onder meer aandacht besteed aan materialisatie, bouwhoogte, detaillering, inrichting publiek domein, verwevenheid, groenaanleg, mono-versus multifunctioneel gebruik, ...

In *de 4^e titel* worden *10 ontwerpconcepten* aangereikt die inzetten op het versterken van de beeldkwaliteit van het stadshart van Turnhout. Ontwerpers worden uitgenodigd zich te laten inspireren door de ontwerpconcepten bij de uitwerking van concrete projecten binnen het stadshart. Onder concrete projecten verstaan we zowel private en particuliere bouwprojecten als heraanleg van de publieke ruimte.

COLOFON

Deze studie werd uitgevoerd door:

PTArchitecten Bvba

Zwart Paardstraat 15 - 1080 Brussel

T +32 2 290 50 55

BE 890 086 549

info@ptarchitecten.be

www.ptarchitecten.be

In opdracht van :

De stad Turnhout heeft voor het project Levend Stadshart EFRO middelen verkregen. Dit project heeft als doel door een integrale benadering van allerlei disciplines tot een breed gedragen kernversterking en leefbare binnenstad te komen. Eén van de factoren in de opbouw van deze integrale aanpak is de opmaak van een beeldkwaliteitsplan voor het stadshart.

AGENTSCHAP
INNOVEREN &
ONDERNEMEN

EFRO
EUROPEES FONDS
VOOR REGIONALE
ONTWIKKELING

Finale versie : December 2017

INHOUD

p. 9

titel 1 - superdivers stadshart

p. 47

titel 2 - uniform maar monotoon openbaar domein

p. 81

titel 3 - dualiteit handel en wonen

p. 135

titel 4 - 10 ontwerpconcepten

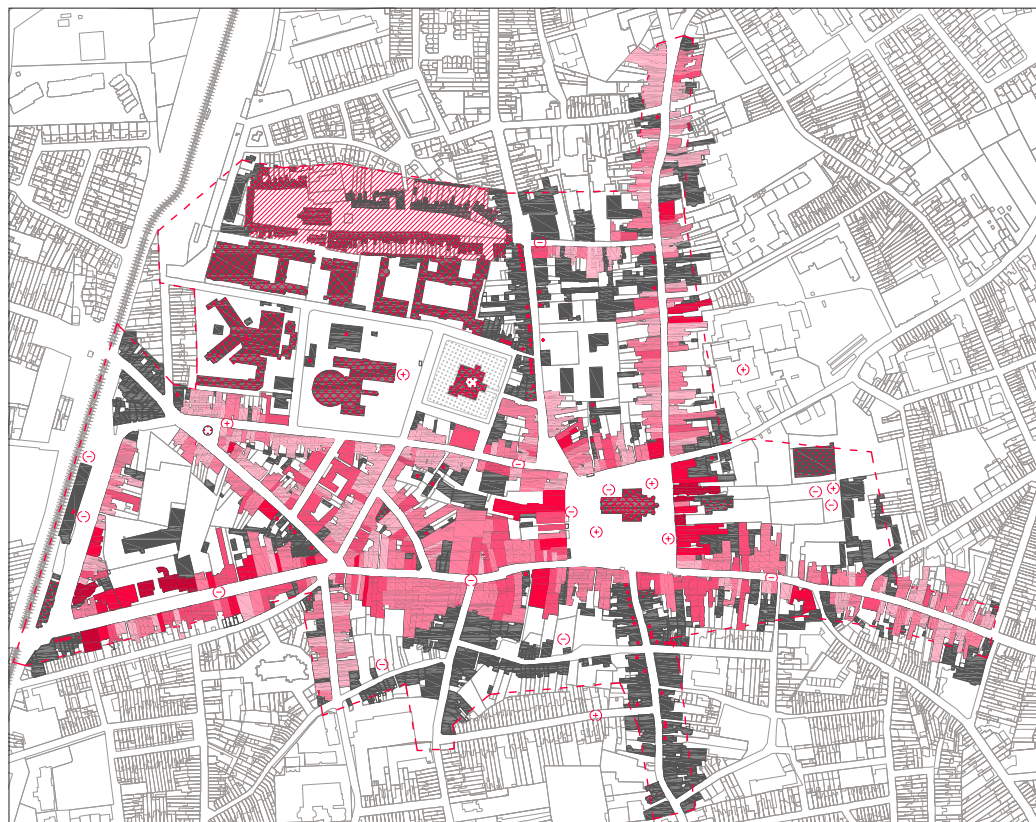
Legende : - - - - - contour van het werkgebied

schaal 1:5000

1.
SUPERDIVERS STADSHART

ZEER ZICHTBARE HISTORISCHE GELAAGDHEID

Een wandeling doorheen Turnhout toont een grote diversiteit in bouwstijl en periode. In de meeste straten zijn historische panden terug te vinden.

ONTSTAAN VAN TURNHOUT

Eén van deze opmerkelijke gebouwen is het kasteel van de hertogen van Brabant, gelegen in het hartje van de stad. Turnhout is ontstaan op het kruispunt tussen twee grote handelsroutes. De stad kon zich ontwikkelen onder de bescherming van dit jachtkasteel van de hertogen van Brabant. Het imposante kasteel in rood gevelmetselwerk zou reeds voor 1110 hebben bestaan. Vandaag huisvest dit monumentale bouwwerk de rechtbank van eerste aanleg van de stad.

Uit de participatie is gebleken dat de Turnhoutenaars zeer fier zijn op dit stukje erfgoed. Over het algemeen

*“Ons kasteeltje? Zeg maar gerust kasteel!
Dat is nog in het bezit geweest van de
hertogen van Brabant hoor!”*

man, 76jaar

zijn ze ook goed op de hoogte van de historiek en het belang van deze plek.

Rondom het kasteel was er origineel een besloten jachtterrein aanwezig. Op deze plaats vinden we nu het cultuurhuis ‘De Warande’ terug. Dit recentere gebouw is in verschillende stadia opgetrokken. Het oudste gedeelte dateert uit 1972, een nieuw deel werd bijgebouwd in 2005 en de laatste toevoeging gebeurde in 2012. Bijgevolg wordt het bouwwerk gekenmerkt door het modernisme en een meer hedendaagse architectuur. Momenteel wordt er gewerkt aan een grondige renovatie van de schouwburg en de tonceltoren.

bron: [https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Warande_\(Turnhout\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Warande_(Turnhout))

bron: <http://www.erfgoedbanknoorderkempen.be/erfgoed/2127-turnhout-het-oud-kasteel>

de Warande

Figuur : Kaart met aanduiding van het aanwezige patrimonium.

Legende :

beschermde monumenten
geïventariseerde gebouwen

schaal 1:5000

HOTEL TERMINUS

Cafe Lefje

Cassandora Bar

KEBC Bank & Verruiming

BEWOGEN GESCHIEDENIS VAN DE GROTE MARKT

De grote markt is een andere centrale plek in het stadshart waar de geschiedenis duidelijk zijn sporen nalaat. Deze open plek, gelegen rondom de Sint-Pieterskerk, is van aanzienlijke omvang en was oorspronkelijk leeg. De markt is zeer belangrijk geweest voor de economische ontwikkeling van de stad Turnhout. Het plein werd doorheen de geschiedenis in verschillende fases volgebouwd en opnieuw leeggemaakt. Het is ooit het plan geweest om alle gevels rondom de markt wit te voorzien. Deze piste werd achteraf verlaten. Desondanks heeft

“Een tiental jaar geleden was dat hier allemaal nog parking. Dat kunt ge u nu toch niet voorstellen.”
dame, 62 jaar

“Mijn lievelingsplek in de stad is de grote markt. Het is daar gezellig, je kan daar onder de mensen komen.”
dame, 55 jaar

deze periode zijn stempel gedrukt op het uitzicht van enkele gebouwen op de markt vandaag.

De laatste heraanleg van het plein is recent en dateert uit 2012. Dankzij deze nieuwe inrichting is het niet meer mogelijk om te parkeren op de markt. Dit initiatief wordt enorm geapprecieerd door de bewoners en bezoekers van de stad.

bron: http://stramien.be/project/090055_grotemarkt/

Ferrariskaart 1771-1778
bron: <http://www.geopunt.be/>

HET BEGIJNHOF

Het begijnhof van Turnhout is een ander stadsdeel dat duidelijk een gewichtige geschiedenis met zich meedraagt. Deze site kent ook een zeer specifieke architecturale uitstraling: rood gevelmetselwerk, witte raamkaders, luikjes,... De karakteristieke begijnenhuisjes, de H. Kruiskerk, de Calvariekapel, de binnenkoer van de infirmerie, de tuinen en het begijnhofmuseum maken van deze plek een pareltje. Het langwerpige pleinbegijnhof werd vanaf de 14e eeuw op de gronden van het kasteel uitgebouwd tot een ommuurd stadje. Waar in 1683, 344 begijnen woonden en dit verspreid over 86 huisjes. Dit goed bewaarde hof, dat te betreden is via een monumentaal poortgebouw, is nu een oase van rust in het centrum van de stad. Onder andere dankzij deze esthetische kwaliteiten maakt het begijnhof sinds 1998 deel uit van het UNESCO werelderfgoed.

bron: <http://www.vriendenbegijnhof.be>

*“ Als ik een lastige dag heb gehad dan wandel ik graag een beetje rond. Dan loop ik zo door het Begijnhof en dan zo via de Warande weer terug.
Ja dan ben ik weer helemaal tot rust gekomen bij het thuiskomen.”
man, 32jaar*

Vandaag is het begijnhof een aangename groene plek in de stad waar de Turnhoutenaars graag kuieren op hun vrije momenten. Momenteel zijn er grondige werkzaamheden aan de gang om de site te vernieuwen.

*“ Mijn favoriete plek in de stad is het Begijnhof. Niet enkel vanwege zijn erfgoedwaarde, maar ook omdat het een besloten geheel is. Het is een rustgevende plek. De historische gelaagdheid van de stad is hier tastbaar.”
slentelfiguur*

DIVERSITEIT AAN BOUWSTIJLEN EN PERIODES

In hartje Turnhout worden verschillende bouwstijlen en periodes vertegenwoordigd. Oude en nieuwere gebouwen wisselen elkaar af. Ze tonen de rijke geschiedenis van de stad.

*“Voor mij vindt de stad zijn identiteit en zijn kwaliteit in het historische verhaal dat verteld wordt: de Grote Markt, het begijnhof, het kasteel, het stratenweefsel,...”
sleutelfiguur*

Onder de bewoners heerst er *ontevredenheid over het respect* ten opzichte van het bestaande architecturale patrimonium. Volgens hen wordt er te weinig zorg gedragen voor deze bouwwerken. Originale en karaktervolle elementen worden niet altijd bewaard bij grondige renovaties en verbouwingen.

Er zijn werkelijk enkele architecturale pareltjes terug te vinden. Een paar van de meer relevante en opvallende aanwezige stijlen worden hier toegelicht en gestaafd met voorbeelden uit het werkgebied.

*“Ze laten de gebouwen eerst vervallen. Zo kost het daarna 3x zoveel om ze weer in orde te zetten”
man, 51 jaar*

HET CLASSICISME

Deze bouwstijl, populair tussen het midden van de 17e eeuw en het midden van de 18e eeuw, vindt zijn inspiratie bij de Griekse en Romeinse bouwwerken. In classicistische architectuur wordt binnen een compositie vaak gewerkt met vaste verhoudingen. De belangrijkste bouwstenen zijn: de zuil, de pilaster en het fronton.

DE ART NOUVEAU

Deze architectuurstroming vond zijn belangrijkste inspiratie in de natuur. Dit verklaart het gebruik van de onregelmatige patronen om gevels, schrijnwerk of interieur te versieren. De art nouveau stijl, ook bekend als Jugendstil, werd voornamelijk toegepast eind 19e eeuw, begin 20e eeuw. Er wordt gebruik gemaakt van nieuwe technologieën om de ornamenten op een mechanische manier te vervaardigen. De architectuur greep de kans om het technologisch kunnen van die tijd uit te testen.

HET MODERNISME

Deze bouwstijl, ontstaan in de jaren '20 van de vorige eeuw, streeft naar vernieuwing door het versoberen van de vormtaal. Het modernisme wordt gekoppeld aan rationele architectuur, bestaande uit eenvoudige geometrische vormen, dragende (beton)skeletten en het gebruik van moderne materialen. Onnodige versieringen en ornamenten worden weggelaten.

Het modernisme heeft een speciale betekenis voor de architectuur van de stad Turnhout en zijn omgeving. In de jaren '60 behoorde de architectuur van Paul Neefs, Atelier Vanhout & Schellekens en het bureau van Lou Jansen en Rudi Schiltz tot de beste in Vlaanderen. Hun werk is bekend onder de naam de *Turnhoutse School*. De architecten van de Turnhoutse School geloofden in een combinatie van gedurfd en degelijk. De architectuur van deze laatste echte modernisten is ook vandaag nog actueel; veel Vlaamse architecten zijn nu nog beïnvloed door hun werk.

bron: <http://www.architectura.be/nl/nieuws/6650/tentoonstelling-de-turnhoutse-school--huiselijk-modernisme>

DE NIEUWE ZAKELIJKHEID

De nieuwe zakelijkheid ontstaat als een reactie op de Art Nouveau beweging. De stijl werd vooral toegepast begin tot midden 20e eeuw. Als onderstroom van het Modernisme zet het zich af tegen decoratie en het gebruik van ornamenten. Er wordt vertrouwd op de schoonheid van de materiaalkeuze. De architectuur wordt gekenmerkt door zijn soberheid en functionaliteit.

Figuur : Kaart met reacties uit de participatie met betrekking tot de superdiverse bebouwing binnen de stadskern.

Legende :

positieve ervaring

negatieve ervaring

schaal 1:5000

50 100 150 200m

TEKEN JOUW DROOMSTRAAT IN TURNHOUT!!

AGENCIAP
INNOVEREN &
ONDERNEMEN

ERFD
EUROPEES FONDS
VOOR RESPONSALE
ONTWIKKELING

TEKEN JOUW DROOMSTRAAT IN TURNHOUT!!

AGENCIAP
INNOVEREN &
ONDERNEMEN

ERFD
EUROPEES FONDS
VOOR RESPONSALE
ONTWIKKELING

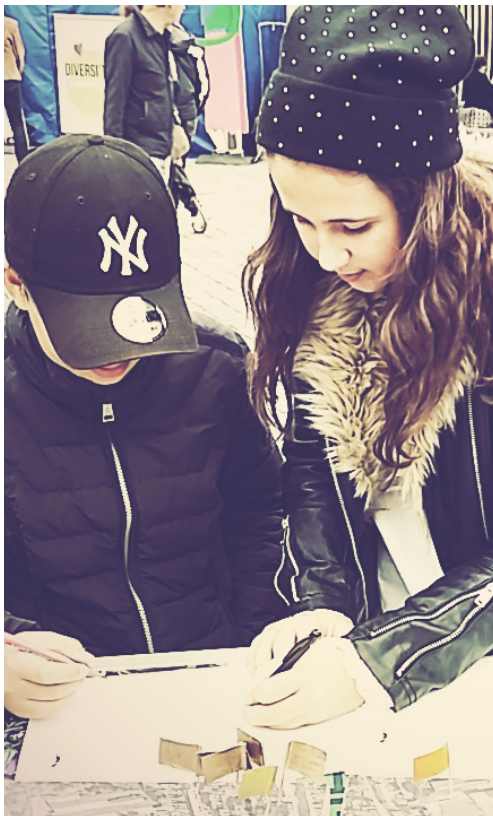

DE WAARHEID KOMT UIT DE KINDERMOND

Wanneer er aan kinderen gevraagd wordt om hun droomstraat in Turnhout te tekenen, krijgen we de tekeningen van de vorige pagina terug.

De bovenste tekening duidt een appreciatie voor de diversiteit van de bebouwing aan. De gebouwen verschillen in: hoogte, breedte, dakvorm, gevelopeningen, ... Tijdens het tekenen werd de vraag gesteld “Moet deze straat echt in Turnhout liggen?” Aangezien de opdracht luidt “Tekende droomstraat”, mocht de fantasie zo ver reiken als mogelijk. Na het indienen van de tekening kregen we nog de info mee dat het linkse gebouw ‘de toren van Parijs’ is. Dat zou mooi zijn in Turnhout!

Ook de onderstaande tekening maakt een verschil in de bebouwing duidelijk, hoewel het hier iets subtieler wordt aangegeven. Er is een verschil in hoogte, materialiteit en dakvorm waar te nemen. Op sommige gebouwen zijn ook barsten getekend. Dit is mogelijk een verwijzing naar de verpaupering van sommige gebouwen in het stadshart?

KLEINE EN MIDDELGROTE KORREL

KLEINE WONINGEN

Het stadshart van Turnhout bestaat hoofdzakelijk uit gebouwen van een kleine en een middelgrote korrel. De kleinere straten worden over het algemeen gekenmerkt door een aaneenschakeling van woonhuizen. Dit zorgt ervoor dat de passant, de bebouwing in de straten als aangenaam ervaart. Er is namelijk voldoende *afwisseling in het beeld*. Deze kleinschalige bebouwing sluit ook goed aan bij de *menselijke schaal*.

ABRUPT AFWISSELING

Deze kleine korrel wordt regelmatig abrupt afgebroken door de aanwezigheid van gebouwen van een *middelgrote tot grote korrel*. Deze bebouwing doorbreekt de harmonie, ze veroorzaken een schaalbreuk met de rest van de bebouwing.

Kritiek komt er op sommige nieuwbouwprojecten en dan vooral op gebouwen met een residentiele functie.

Vaak is de schaal van deze nieuwe projecten een doorn in het oog. Aangezien deze gebouwen vaak hoger, maar ook breder zijn dan de rest van de bebouwing doen ze afbreuk aan het geheel.

Ook over de kwaliteit van deze projecten worden er vragen gesteld. De filosofie achter deze projecten lijkt: ‘*Zo veel mogelijk bouwen met een klein mogelijk budget*’ en dat zie je. Er wordt weinig aandacht besteed aan de detaillering en de kwalitatieve uitwerking van de gebouwen.

*“Veel van de nieuwe architectuur wordt niet uitgewerkt tot op het detail.”
sleutelfiguur*

1-RFH-301

TE-HOOR
Pier-Bojs

TE-HOOR
Delecté
100% NATUURLIJK
100% NATUURLIJK

TE-HOOR
Delecté
100% NATUURLIJK
100% NATUURLIJK

CONTRAST MET GROTERE GEHELEN

Er zijn doorgaans weinig echt grote gebouwen of bebouwde gehelen terug te vinden binnen het werkgebied. Degene die aanwezig zijn, vallen dus extra hard op. Deze grotere gehelen bevinden zich veelal aan de noord-westelijke rand van het werkgebied, meer bepaald rond de Kasteeldreef en het Kasteelplein. Veel van deze gebouwen zijn ontwikkeld op het voormalige jachtterrein van het kasteel. Hier was er nog plaats om grote projecten op te starten.

Algemeen genomen wordt de schaal van deze bouwwerken niet als storend ervaren, veelal dankzij hun architecturale kwaliteiten. De sfeer rondom deze grotere gehelen staat wel in contrast met de sfeer die heerst in de kleinere straten van Turnhout centrum. Dit verschil in sfeer is ook te wijten aan de manier waarop deze bouwwerken werden ingepland: heel open of heel gesloten naar de omgeving toe. Op de kaart van de volgende pagina's worden de grotere gehelen aangeduid.

1. *Sint-Pieters kerk*

Deze vrijstaande kerk is centraal gelegen op de Grote Markt van Turnhout. Dankzij de inplanting van de kerk wordt de markt onderverdeeld in verschillende zones. Het bouwwerk is opgetrokken in een neogotische stijl en bestaat voornamelijk uit een gevel in metselwerk en daken in leien. De toren van de kerk was tot de komst van het Turnova project het hoogste gebouw van de stad.

bron: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/12045>

“De mentaliteit in Turnhout is typerend voor een provincie-stad: ze zijn niet zo groot, dus ze durven niet goed. Desondanks is er in deze stad veel mogelijk. Er zijn ook veel initiatieven die van bovenaf kwamen en die de stad gevormd hebben tot wat ze vandaag is.” sleutelfiguur

bron: <http://www.panoramio.com/photo/80988193>

2. *Kasteel van de Hertogen van Brabant*

Zoals reeds vermeld heeft dit kasteel een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van de stad. Het kasteel is het oudste gebouw van Turnhout. Deze indrukwekkende waterburcht wordt gekendmerkt door een gevel in rood metselwerk. De inplanting van het kasteel met bijhorende waterpartij leiden tot een gezellig sfeer in de kleine straatjes. Door de omkadering van het water heerst er hier een gevoel van openheid.

bron: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/12095>

*“Het is opvallend hoe het stadsweefsel voornamelijk bestaat uit kleinere gebouwen, deze zijn vooral het gevolg van bottom-up initiatieven. De grotere gehelen zijn eigenlijk meer een gevolg van top-down planning. “
slentelfiguur*

3. *De Warande*

Met de functie van cultuurhuis is ook De Warande één van de grotere gehelen binnen het werkgebied. Dit gebouw biedt onder meer plaats aan: een schouwburg, een theater- en concertzaal en verschillende kleinere project- en podiumruimtes. Rondom de gebouwen is de ruimte groen aangelegd. Bewoners komen hier dan ook graag de rust opzoeken.

bron: [https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Warande_\(Turnhout\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Warande_(Turnhout))

bron: <http://www.clubbelge.be/VENUES/nl/fr/info/234/De-Warande>

4. *De gevangenis van Turnhout*

De gevangenis werd gebouwd tussen 1905 en 1908 en voorzien van een uitbreiding in 2013. Dit gebouw is logischerwijs een gesloten geheel. Van op het publieke domein is er naast het monumentale poortgebouw niet veel meer waar te nemen dan een muur in rood metselwerk. Dit zorgt voor een relatief centonig beeld als voetganger.

bron: https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangnissen/belgische_gevangnissen/gevangnissen/meer_info/turnhout

5. *Sint-Victorsinstituut*

Dit scholencomplex biedt plaats aan 3 kleuter-, 3 lagere- en een middelbare school. Er is ook een internaat voor zowel jongens als meisjes. Naast deze onderwijzende functies is ook de openbare bibliotheek van de stad deel van het geheel. Het oudste gedeelte van de school werd in gebruik genomen eind 19e eeuw en verder uitgebreid in de loop van de 20e eeuw. Midden 20e eeuw werden er zowel in het noorden als het westen van het complex modernistische toevoegingen gedaan. Het scholencomplex is redelijk gesloten naar de straat toe. Als voorbijganger zie je vooral de rode bakstenenmuur die de school omkadert.

bron: <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/12096>

bron: <http://wikimapia.org/25634218/nl/Gevangenis-Turnhout>

Figuur : Kaart met aanduiding van de grotere architecturale gebelen binnen het werkgebied.

Legende :

grote gebouwen

schaal 1:5000

VERSCHEIDENHEID AAN GEVELMATERIALEN

Aansluitend op de verschillende bouwstijlen, wordt Turnhout ook gekenmerkt door een uiteenlopend gamma aan gevelmaterialen. We vinden o.a. terug *metselwerk, beton, natuursteen, kunststofplaten, glazen gevelafwerking*,... Niet enkel de materialiteit is zeer gevarieerd, ook het kleurgebruik is erg divers.

RODE WOONSTRATEN

Desondanks dit allegaartje aan kleur en materiaal is het gebruik van rood gevelmetselwerk frappant aanwezig in het straatbeeld. Vooral in de rustigere woonstraten (Driezenstraat, Hannuitstraat,...) wordt dit materiaal sterk vertegenwoordigd en heerst er meer rust en uniformiteit.

DE WITTE PERIODE

In de 18de eeuw en de eerste helft van de 19de eeuw werd nagedacht over een meer homogene aanpak voor de gebouwen rondom de *grote markt* van Turnhout. De meeste gevels werden verbouwd tot bepleisterde, lichtgeschilderde lijstgevels met rechthoekige muuropeningen. Het plan was om alle gebouwen deze witte laag te geven. Achteraf is men op dit idee terug gekomen, waardoor er nu opnieuw een verscheidenheid aan materialen waar te nemen is.

bron: <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/101491>

*“Er mag wel wat meer uniformiteit in komen.
Zoals op de grote markt, die witte gevels ... Da's toch mooi?”
dame, 70 jaar*

DRIEZENSTRAAT - WOONSTRAAT

HERENTALSSTRAAT - COMMERCIELE STRAAT

DANSENDE DAKEN

VERSPRINGENDE KROONLIJST

Naast een verschil in stijl, een verschil in materiaal en een verschil in kleur, is er ook een grote variëteit waar te nemen in de hoogtes van de gebouwen. Naast elkaar gelegen gebouwen kunnen soms meerdere verdiepingen verschillen. De kroonlijsthoogte is zeer variabel in het straatbeeld. Vaak zijn de *boekgebouwen* *boger* dan de andere gebouwen in de rij.

Deze verschillen in hoogtes zorgen voor *relatief veel grote stukken blinde zijgevels*. Dit is een fenomeen dat in zowat alle straten binnen het werkgebied wordt waargenomen.

Zoals reeds aangehaald speelt ook de *schaal van de nieuwbouwprojecten* hier een grote rol in. Zij verschillen vaak meerdere verdiepingen met de naastliggende panden.

“Die variërende kroonlijsthoogte, dat heeft wel charme vind ik. Dat is een chaos die past bij een Belgische straat.”
slentelfiguur

Dalle

ROYAL CAN
Yakima

ING LE BON
PER DAG

P

TTHUC-491

VARIERENDE DAKVORM

Ook in de vorm van de daken is er geen beperking. Verschillende soorten worden waargenomen: platte daken, steile/zacht hellende zadeldaken, Franse daken, daken met erkers, ...

Een opvallend dakvorm, die meermaals terugkeert, is er één waarbij de erker zelf ook een zadeldak heeft. Hierdoor krijg je als het ware een extra 'huisjesvorm' in de gevel. (zie voorbeelden onderaan)

“Het verschil in hoogtes van de gebouwen is opvallend. Ik ervaar dit echter niet als storend. Het toont aan dat de stad geen eentonige ontwikkeling heeft gekend.”
sleutelfiguur

“De schaal en dakvorm van veel nieuwbouw appartementsgebouwen doen echt een afbreuk op het geheel.”
sleutelfiguur

Figuur : Kaart met aanduiding van de verschillende boogtes van de bebouwing. (terreinonderzoek september 2017)